

Т.В.Філат, М.Ю. Сидора, О.С. Запорожець, Л.М. Сербіненко

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

м. Дніпро, вул. Вернадського, 9

кафедра мовної підготовки (зав. кафедри – д.філол.н., професор Філат Т.В.)

Дніпровський державний медичний університет

Ключові слова: *дистанційне навчання, розвиток професійної мовної компетенції, навчання мови, вітчизняні й іноземні студенти*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, развитие профессиональной языковой компетенции, обучение языку, отечественные и иностранные студенты*

Key words: *distance learning, development of professional language competence, language teaching, domestic and foreign students*

Реферат. **Особенности и проблемы преподавания языка в условиях дистанционного обучения.** **Т.В. Филат, М.Ю. Сидора, Е.С. Запорожец, Л.Н. Сербиненко.** *В статье рассматриваются особенности и проблемы дистанционного обучения языку как одной из составляющих процесса формирования специалиста медицинской отрасли. Изучены статьи ряда авторов – преподавателей как средней, так и высшей школы разных стран мира, которые имеют разные, зачастую диаметрально противоположные взгляды на данную проблему. Проведен анализ накопленного за период карантина опыта дистанционной работы по преподаванию языка, на основании которого определены проблемы, возникающие в процессе обучения. Приведены результаты опроса студентов по дистанционному обучению, в том числе указаны различия между мнениями отечественных и иностранных студентов. Сделан вывод, что дистанционная форма обучения языку не позволяет достичь необходимого уровня языковой профессиональной компетенции, а может быть использована как*

вспомогательная форма, позволяющая разнообразить и расширить методические приемы преподавания.

Abstract. Features and problems of language teaching in the context of distance learning. T.V. Filat, M.Yu. Sidora, Ye.S. Zaporozhets, L.N. Serbinenko. *The article discusses the features and problems of distance language learning as one of the components of the process of forming a specialist in the field of medicine. The articles of a number of authors - teachers of both secondary and higher schools from different countries of the world who have different, often diametrically opposed views on this problem - have been studied. An analysis of the experience of distance work in teaching a language accumulated during the quarantine period was carried out, on the basis of which problems arising in the learning process were identified. The results of a survey of students on distance learning are given, including the differences between the opinions of domestic and foreign students. It is concluded that the distance form of language teaching does not allow reaching the required level of linguistic professional competence, but can be used as an auxiliary form that allows diversifying and expanding teaching methods.*

Світова пандемія коронавірусу докорінно змінила життя суспільства, вплинула на всі без винятку сфери діяльності людства. Вона призвела до кардинальних і не завжди позитивних змін у роботі державних та громадських організацій, закладів, установ. Нові виклики, які постали перед нами через коронавірусну інфекцію, потребують негайного та ефективного вирішення. Однією з державних інституцій, які потребували глибокої та оперативної перебудови, стала освітня система, адже початок карантинних заходів припав на середину навчального процесу, не було часу на тривалу підготовку та відпрацювання нових методів та засобів навчання. Відзначимо, що навчальні заклади України, зокрема й Дніпропетровська медична академія, успішно й швидко адаптувались до нових умов роботи, було миттєво розпочато дистанційне навчання (ДН), у процесі якого

розробляються нові підходи та переформатовуються вже напрацьовані навчально-методичні матеріали.

У зв'язку з актуальністю цієї проблеми вже опубліковано ряд статей щодо особливостей та проблем дистанційного навчання за різними спеціальностями та навчальними дисциплінами. Такі авторитетні теоретики, як Е. Бейтс, Дж. Баат, Д. Валентин, Р. Гаррисон, Дж. Кіган, І.Г. Малюкова, М. Мур, Є.С. Полат, А.В. Хуторський та інші присвятили свої наукові дослідження «педагогічним та дидактичним аспектам дистанційного навчання», намагаються визначити «місце та роль дистанційного навчання в сучасній освітній парадигмі» [7], проаналізувати перспективи розвитку дистанційного навчання.

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш занепокоєний тим, що епідемія може призвести до катастрофи, яка торкнеться «цілого покоління і здатна розтратити незчислений людський потенціал, підірвати десятиліття прогресу та посилити нерівність»[1]. Він наполягає на тому, що «повернення студентів до шкіл та навчальних закладів повинно стати головним пріоритетом» [1].

Цю думку більш детально розглянуто в статті колективу кафедри онкології ДЗ «ДМА». У результаті аналізу особливостей дистанційного навчання клінічних дисциплін автори дійшли висновку, що «практика викладання в екстремальних умовах продемонструвала, що ДН може бути рівно ефективним денній освіті для теоретичних дисциплін. Разом з тим, навчання в медичному вищому навчальному закладі, і, зокрема, на клінічній кафедрі, має практичну частину, де студент мусить контактувати з пацієнтами, оволодівати медичними навичками та маніпуляціями. Тому дистанційне вивчення клінічних дисциплін не може замінити освіту в її традиційному вигляді» [2]. Таке твердження, на наш погляд, стосується і викладання мови як дисципліни, що потребує вироблення практичних навичок.

Білоруські вчені наголошують на перевагах сучасної дистанційної освіти: гнучкість, модульність, паралельність, охопит, ефективність, технологічність, соціальна рівноправність, інтернаціональність, нова роль викладача [7]. На останній складовій дистанційної освіти хотілось би зупинитися детальніше. Науковці Білорусі трактують її в такий спосіб: викладач «повинен організувати та координувати навчальний процес (виступати менеджером навчального процесу), постійно вдосконалювати курси, які він викладає, підвищувати творчу активність та кваліфікацію згідно з нововведеннями та інноваціями в галузі інформаційно-комунікативних технологій» [7]. Тобто викладач перестає бути натхненником та спонукаючим стрижнем навчального процесу, а стає його менеджером, що само по собі не так погано, але зводить нанівець процес гуманізації та гуманітаризації – одне з досягнень освіти країн колишнього радянського простору кінця ХХ століття.

Українські науковці додають до перерахованих білоруськими вченими характерних рис дистанційної освіти такі: «позитивний вплив на студента» та якість, яка «не поступається якості денної форми навчання» [5]. Важко погодитися із запропонованим трактуванням. Деякі дослідники серед недоліків дистанційного навчання справедливо відзначають неможливість «наживо» будувати взаємостосунки в колективі», «відсутність поряд людини, яка подає матеріал з емоційним забарвленням, що впливає на ступінь його розуміння» [4].

Спеціалісти наголошують, що «не кожний студент може підтримувати в собі мотивацію до самостійної роботи. До того ж позначається відсутність такого ефективного мотиватора навчальної діяльності як постійний контроль з боку викладача» [4]. У той час, як фахівці-педагоги багатьох країн зосередились на перевагах дистанційної освіти, викладачі Латвії впевнені, що «перехід на віддалену модель загрожує зниженням рівня знань, погіршенням розвитку навичок, поглибленням соціально-економічної нерівності, а також нестабільністю емоційного стану школярів, погіршенням фізичного стану.

Усі ці мінуси в подальшому негативно впливатимуть на загальну стабільність держави» [3].

Науковці Німеччини, аналізуючи досвід країни в розробці дистанційного навчання, справедливо акцентують увагу на його перевагах: можливість здобути освіту тим групам населення, які за певних обставин не змогли відвідувати заняття: жінкам з дітьми, інвалідам, солдатам [6]. Але вчені констатують, що популярними стали дистанційні курси з економіки та комерційної практики, а з іноземних мов – не виправдали сподівань: тестування виявило низький рівень засвоєння знань (краще, ніж «задовільно», жоден курс не був оцінений). Серед причин, які зумовили такі результати, – відсутність безпосереднього контакту «між викладачем та учнями», обмеженість «можливості живого спілкування». Аналізуючи німецький досвід, Л.А. Попутникова робить висновок, що «дистанційні курси з іноземної мови частково сприяють розвитку навичок читання, письма та аудіювання, але розвиток навички говоріння ... практично неможливий в рамках дистанційної освіти. При вивченні іноземної мови ключове значення має саме реальне живе спілкування з викладачем чи іншими співрозмовниками» [6].

Оскільки мовна підготовка студентів, зокрема й іноземців, у ВНЗ припадає саме на перші курси, коли студенти лише починають адаптуватись до нових умов та вимог навчання, тобто переходять від ролі учня до ролі студента, проблеми дистанційного навчання знаходяться на стику інтересів середньої та вищої школи. Саме в цей час здобувачами освіти усвідомлюються нові цілі та вимоги, формуються навички самостійної роботи, індивідуальні підходи до підготовки та роботи на заняттях. Дистанційне навчання уповільнює формування свідомої студентської особистості через ряд причин, серед яких можна виділити як пов'язані з технічним боком проведення занять, так і з відсутністю повноцінного впливу викладача на процеси переходу та формування цілісного уявлення у студента про його обов'язки та функції.

Дослідниця з Колумбії Марта Чаморро зосереджує увагу на тому, що «заняття в аудиторії мають переваги, коли розвиваємо та практикуємо мовні навички на уроках, тому що вони (викладачі та студенти) можуть мати більше можливостей для практики, ніж онлайн-колеги» [8].

Професор Стенфордського університету Сюзанна Лоеб безапеляційно стверджує, що «студенти онлайн-курсів навчаються набагато гірше, ніж студенти традиційних денних курсів. Досвід цих онлайн-курсів впливає на успішність у подальшому навчанні... Негативні наслідки проходження онлайн-курсів набагато сильніші для студентів з більш низьким попереднім середнім балом атестата (GPA)» [9].

Понад півроку кафедра мовної підготовки ДЗ «ДМА» працює в режимі дистанційного навчання, що дозволило накопичити певний досвід та напрацювати методичні підходи та засоби, що потребують аналізу, систематизації та подальшого удосконалення. За час роботи в дистанційному режимі було переформатовано, доповнено й систематизовано навчально-методичні матеріали відповідно до нових технічно-методичних вимог, що є беззаперечним позитивним аспектом такого виду роботи. Відкоректований та збагачений матеріалами навчальний контент дозволяє підвищити ефективність як онлайн, так і офлайн-навчання. Назріла необхідність детально розглянути проблеми, що виникали під час роботи, провести пошук шляхів їх вирішення. З огляду на те, що пандемічна ситуація поки не покращується і, за прогнозами, можуть розвиватись різні варіанти, зокрема й загострення та погіршення епідемічної ситуації, а отже й посилення карантину, а вакцинація лише розпочинається в окремих країнах, очевидним є те, що в найближчій перспективі освітня система буде продовжувати роботу в режимі повного або часткового дистанційного навчання.

Навчання мови, як і будь-якої дисципліни, має ряд своїх особливостей, потребує застосування певних методичних прийомів, які дозволяють досягти хорошого мовного рівня. У медичному ВНЗ першочерговим завданням є навчити студентів професійній мові, а студенти-іноземці мають засвоїти й

розмовно-побутовий рівень, і медичну термінологію, що дозволить їм опанувати профільні навчальні дисципліни, працювати біля ліжка хворого, вивчати наукову літературу, писати статті, спілкуватись з колегами.

Труднощі, які виникають у процесі дистанційного навчання, можна розподілити на методичні, психологічні, проблеми технічного характеру.

Мовна підготовка передбачає комплексне навчання всіх основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, усного і писемного мовлення), які в умовах дистанційного навчання потребують корекції методичних підходів до розвитку практичних навичок. Навчання мови передбачає постійне багаторазове повторення лексичних, граматичних одиниць з метою вироблення навичок їх автоматичного застосування, що складно здійснювати в умовах віддаленого навчання. Так, навички письма в слухачів-іноземців початкового рівня ефективно напрацьовуються лише під постійним наглядом та за участі викладача, розвиток навичок читання також потребує живого спілкування, зокрема й колективного, постійної корекції.

Викладачі, які працюють на підготовчому відділенні та першому курсі з іноземними студентами, добре знають, як важливо на початковому етапі навчити їх читати, опанувати орфоепічні, орфографічні та граматичні норми та правила української мови тощо. Наприклад, студенти з Індії, де зазвичай у середній школі класи налічують 40-50 учнів, не можуть надовго зосередитись на вивченні навчального матеріалу. Мабуть, при такій організації навчального процесу вони мають можливість відключатися на певний проміжок часу протягом заняття, бо викладач, зрозуміло, не може охопити своєю увагою таку кількість учнів. Така організація навчальної роботи на батьківщині, на нашу думку, формує навички до самостійної роботи, що сприяє вивченню основних дисциплін (анатомії, біології, гістології тощо). Поряд з цим «додатковим» дисциплінам, з точки зору студента-індуса, не треба приділяти багато уваги. Повноцінне «включення» в навчальний процес відбувається лише через 2-3 місяці занять у студентській аудиторії (офлайн). Дистанційне навчання значно погіршує засвоєння граматичного та

лексичного матеріалу, бо позбавляє слухачів та студентів, по-перше, можливості спілкуватися одне з одним «під наглядом» та за допомогою викладача, по-друге, фізична відсутність викладача демобілізує процес навчання.

Серед психологічних аспектів, пов'язаних з дистанційним навчанням, можна виділити питання об'єднання особистого простору людини й офіційної діяльності в якості студента, учня, викладача, які за звичайних умов навчання чітко розмежовуються. Територія навчального закладу, аудиторії, необхідність одягати білий халат, «недремне око» викладача дисциплінують, не дозволяють відволікатись, розслабитись, тримають у тонусі. Домашня обстановка прямо асоціюється з відпочинком, є зоною особистої свободи, комфорту, тому змішування різних просторових пластів викликає ряд психологічних труднощів: ефективний розподіл часу, організація різних видів діяльності (практичні заняття, самостійна підготовка, особисті справи), дотримання норм і правил поведінки.

Викладачі під час дистанційного навчання часто зауважують неохайний зовнішній вигляд студентів, неприйнятні обставини присутності на занятті (лежачи в ліжку, відвідуючи магазин, готуючи сніданок, знаходячись у транспорті). Цілком слушно, що викладач докладає багато зусиль, щоб налаштувати студентів на робочий лад і примусити працювати. Певні студенти, отримавши оцінку та відповівши на запитання викладача, тут же відключаються, і їх складно повторно викликати на зв'язок. З іншого боку, якщо викладач через якісь технічні причини зникає з екрана, це викликає занепокоєння в найбільш відповідальних студентів, оскільки їм потрібно не тільки чути, а й бачити викладача. Вважаємо, що справа не тільки в традиційній звичці бачити викладача в класі, а й в тому, що ми – не індивідуальні істоти, а соціальні. Тому повсякденне спілкування не може бути дистанційним. Комунікація «викладач – студент» повинна враховувати всю різноманітність можливих особливостей тих, хто спілкується, що на відстані зробити не завжди можливо. Не менш важливою вагомою складовою

спілкування «викладач – студент» є емоційно-психологічний чинник. Наставник повинен вловити настрій свого учня і за будь-яких обставин вміти максимально підвищити початковий рівень його знань. Як допоміжні засоби тут можуть бути задіяні міміка, жести, іноді перегляд зошитів учнів, а недбайливому студенту-іноземцю інколи потрібно наполегливо розгортати підручник, який він постійно згортає. Підтвердженням цієї тези є випадки, коли викладач пропонує студенту-іноземцю продовжити читання тексту, а він тільки починає розгортати підручник і запитує, на якій сторінці знаходиться текст.

Можна сперечатися про причини подібної поведінки студентів-іноземців, звинувачувати викладача в невмінні тримати дисципліну в онлайн-аудиторії, але все ж таки досконале та детальне вивчення цієї ситуації дозволяє зробити висновок, що подібна поведінка є своєрідним несвідомим протестом проти дистанційного навчання та бажанням відгородитися саме від цієї форми занять.

Зрозуміло, що наша думка матиме безліч опонентів. Так, досвід дистанційного навчання мають провідні заклади світу. Кембриджський університет уже оголосив, що наступний навчальний рік буде повністю дистанційним. Але не треба забувати, що в провідних навчальних закладах світу слухають лекції та беруть участь у вебінарах студенти підготовлені та мотивовані, яким не треба нагадувати, що книга повинна бути розгорнута, лекцію необхідно конспектувати та уважно слухати. Тобто для студентів-початківців, які щойно починають вивчати мову нерідної країни та мають середній бал атестату та рівень IQ, дистанційна форма навчання може використовуватися вибірково, а не на постійній основі, бо це не дозволить повною мірою досконало вивчити предмет та засвоїти дисципліну.

Технічні проблеми, з якими зіштовхнулись у процесі роботи, полягали в слабкому інтернет-зв'язку, що не дозволяє налагодити якісні відеоконференції з хорошим звуком, що вкрай необхідно при вивченні мови, відсутності в деяких студентів комп'ютерних засобів достатньої потужності,

що дозволяють брати участь в онлайн-заняттях, перезавантаженості електронної пошти. Ці питання, звичайно, не знаходяться в межах компетентності викладача, вони мають вирішуватись на рівні держави, міста, навчального закладу.

Викладачами кафедри було проведено опитування серед вітчизняних та іноземних студентів щодо їх сприйняття дистанційного навчання, позитивних та негативних сторін такої форми роботи. Зазначимо, що переважна більшість опитаних віддають перевагу навчанню офлайн, відзначають ряд недоліків віддаленого навчального процесу, серед яких найчастіше зустрічаються такі:

- 1) Відсутність особистого контакту з викладачами та однокурсниками;
- 2) Складно організувати свій час для самостійної роботи;
- 3) Технічні проблеми забезпечення онлайн-навчання.

Привертають увагу окремі акценти у відповідях вітчизняних та іноземних студентів. Загалом їх думки та зауваження щодо дистанційного навчання збігаються, але певні відмінності є. Іноземні студенти більше потребують особистого контакту з викладачем порівняно з вітчизняними, що є очікуваним, адже для студента-іноземця, особливо підготовчого відділення та початкових курсів навчання, викладач – це не тільки особа, що дає та допомагає засвоїти знання, це провідник у новому для них світі, до якого потрібно адаптуватись, зрозуміти та призвичаїтись до нових умов життя, правил та вимог не лише в межах навчального процесу, але й у соціальному, культурному, побутовому аспектах.

Висновки

Дистанційне навчання є новою формою освітнього процесу, яка натеper, в умовах пандемії коронавірусу, є єдиною альтернативою звичним формам роботи навчальних закладів. Отже, першочерговим завданням освітянської спільноти є розробка й упровадження нових методів та засобів навчання, ефективних та доцільних для такого виду навчання.

З цією метою видається своєчасним провести серед студентів опитування не лише загального характеру, а й спрямоване на визначення проблем та труднощів, які виникають у процесі вивчення мови.

Безперечно, окремі форми та методи дистанційного навчання: нові методики, які необхідно апробувати в умовах дистанційного навчання, нові форми опитування студентів у режимі он-лайн та проведення проміжного та підсумкового контролю мають використовуватись у навчальному процесі й надалі, оскільки дозволять розширити навчально-методичний арсенал, але вивчення мови, на нашу думку, передбачає в першу чергу живе спілкування та постійну участь викладача не тільки як менеджера навчального процесу, а і як соціальної та емоційної рушійної складової у формуванні повноцінного, всебічно розвиненого фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баландина А. «Ждем с ужасом»: как школы перенесут удар COVID-19. <https://www.gazeta.ru/social/2020/08/05/13178485.shtml>
2. Завізіон В.Ф., Бондаренко І.М., Аверін Д.І., Ходжуж М.І., Давлетова Н.О., Чередниченко Н.О., Прохач А.В., Машталер В.Є., Дмитренко К.О., Логвіненко В.В., Кислицина В.С., Суховерша О.А., Хворостенко Ю.М., Ельхажж М.Х., Суздалев П.Л., Миронюк Т.Ф., Кіхтенко І.М., Грабовський Ю.В., Смоліна К.В., Баранов І.В. Дистанційне навчання: можливості та проблеми в умовах карантину. Медичні перспективи. 2020. Т. 25, № 2. С. 4-12 Cited: Medicni perspektivi. 2020;25(2):4-12 <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206260>
3. Ермолаева Н. В Латвии учителя взбунтовались против дистанционного обучения <https://rg.ru/sujet/covid-19/>.
4. Кузнецова О.В. Дистанционное обучение: за и против // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 8-2. – С. 362-364.

5. Кулага І.В., Ільницький Д.О., Стрельник С.О., Матвійчук А.В., Василькова Н.В., Турчанінова В.М., Єршова В.С., Тищенко М.П., Краснопольська Н.Л. Світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання // КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Київ 2013. – 38 с.
  6. Попутникова Л.А. Анализ немецкого опыта в дистанционном обучении иностранным языкам // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова № 7, 2014, – С. 203-205.
  7. Соколова М.В., Пупцев А.Е., Солодовникова М.Л. Дистанционное образование в высшей школе Беларуси в контексте общества знания: проблемы и перспективы – Вильнюс: ЕГУ, 2013. – 330 с.
  8. Marta Luisa Montiel Chamorro Comparing Online English Language Learning and Face-to-Face English Language Learning at El Bosque University in Colombia, Virginia, Commonwealth University, // scholarscompass.vcu.edu/etd/5343. – 134 с.
  9. Susanna Loeb, Eric Bettinger Promises and pitfalls of online education. <https://www.brookings.edu/research/promises-and-pitfalls-of-online-education/>
-
1. Balandina A. “Zhdyom s uzhasom”: kak shkoly perenesut udar COVID-19. <https://www.gazeta.ru/social/2020/08/05/13178485.shtml>
  2. Zavizion V.F., Bondarenko I.M., Averin D.I., Hodzhuzh M.I., Davletova N.O., Cherednichenko N.O., Prohach A.V., Mashtaler V.Ye., Dmitrenko K.O., Logvinenko V.V., Kislitsyna V.S., Suhoversha V.S., Hovorostenko Yu.M., Elhazhzh M.H., Suzdalev P.L., Mironyuk T.F., Kihtenko I.M., Grabovskiy Yu.V., Smolina K.V., Baranov I.V. Dystantsiynе navchannya: mozhlivosti ta problemy v umovah karantynu. Medychni perspektyvy. 2020. T. 25, № 2. S. 4-12 Cited: Medicni perspektivi. 2020;25(2):4-12 <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206260>

3. Yermolayeva N. V Latvii uchitelya vzbuntovalis protiv distantsionnogo obucheniya. <https://rg.ru/sujet/covid-19/>.
4. Kuznetsova O.V. Distantsionnoye obucheniye: za i protiv // Mezhdunarodniy zhurnal prikladnyh i fundamentalnyh issledovaniy. – 2015. – № 8-2. – S. 362-364.
5. Kulaga I.V., Ilnitskiy D.O., Strel'nik S.O., Matviychuk A.V., Vasyilkova N.V., Turchaninova V.M., Yershova V.S., Tyshchenko M.P., Krasnopolska N.L. Svitovyy dosvid orhanizatsiyi ta rozvytku universytetskoyi systemy distantsiynogo navchannya // KNEU imeni Vadyma Hetmana, Kyiv 2013. – 38 s.
6. Poputnikova L.A. Analiz nemetskogo opyta v distantsionnom obuchenii inostrannym yazykam // Vestnik KGU im. N.A. Nekrasova № 7, 2014, – S. 203-205.
7. Sokolova M.V., Pupcev A.E., Solodovnikova M.L. Distancionnoe obrazovanie v vysshej shkole Belarusi v kontekste obshchestva znaniya: problemy i perspektivy – Vil'nyus: EGU, 2013. – 330 s.
8. Marta Luisa Montiel Chamorro Comparing Online English Language Learning and Face-to-Face English Language Learning at El Bosque University in Colombia, Virginia, Commonwealth University, // scholarscompass.vcu.edu/etd/5343. – 134 c.
9. Susanna Loeb, Eric Bettinger Promises and pitfalls of online education. <https://www.brookings.edu/research/promises-and-pitfalls-of-online-education/>